

Erik Hammar

Kulturen in i värmen

När förtroende för EU sviktar släpps kulturarbetarna in. Med filmer, minnesmärken, boköversättningar och festivaler ska den gemensamma europeiska identiteten fördjupas.

Jacques Delors, under tio år ordförande i EU-kommissionen, sa vid upprepade tillfällen "Du blir inte förälskad i en inre marknad".

Frihandeln, menade han, är nödvändig men inte tillräcklig. En kropp av kol och stål behöver en själ. För att det ekonomiska och politiska projektet ska lyckas måste medborgarna vara del av europeisk kultur. En europeisk berättelse.

Men vem skriver den? Och vilka värden håller den för sanna?

EU får inte stifta lagar på kulturområdet. Unionen sätter sina tydligaste avtryck med de drygt 1,5 miljarder kronorna som varje år delas ut till företag, organisationer och privatpersoner. Drygt en miljard av dessa går till den europeiska filmbranschen. De återstående 600 miljonerna ingår i Culture 2007–2013, EU:s ramprogram för kultur. Det finansierar festivaler, översättningar, workshops, restaureringar, utbytesprogram med mera. Bland de hundratals projekt och aktörer som beviljades stöd 2010 finns svenska *Intercults Corners* (om Europas hörn och gränser), teateruppsättningar och *European laboratory for hip-hop dance*.

Stor betoning läggs på mötet och samarbetet över gränser.

Men det finns andra värden som lyfts fram. Exempelvis i den del av Culture 2007–2013 som ger bidrag till projekt som löper över max två år. Av de drygt 200 projekten hade en sjättedel "kulturarvet" som ett viktigt tema. För att förstå hur viktigt unionen tycker att "kulturarvet" är, vilket kan vara en anledning att så många arrangörer betonat det, kan siffran jämföras med att hela genren "bildkonst" var tema för 33 projekt. Och "arkitektur" för 15.

Samma snedfördelning gäller för de litterära översättningarna. Hälften av de knappt 500 projekten har engelska, franska eller tyska som originalspråk. (Två har estniska.) Samtidigt ska bara 12 böcker översättas till samma språk. I en annan urvalsgrupp får organisationer i England, Frankrike och Tyskland drygt hälften av alla medel. Och så vidare.

Grunddokumentet för EU:s nuvarande kulturpolitik heter *En europeisk agenda för en kultur i en alltmer globaliserad värld* och är framtaget av

parlamentsledamoten Graça Moura Vasco. När han presenterade dokumentet i april 2008 talade han uteslutande om "kulturarvet". "Vårt kulturarv", hävdade Moura Vasco, har "placerat Europa i förtruppen för alla världsdelar". Det utgör menade han "en väsentlig referenspunkt för humanism, andlig rikedom och upplivande, demokrati, tolerans och medborgarskap". Vidare är arvet "identitetsgivande" och hjälper medborgarna att "hävda sig i relation till andra folk".

Moura Vasco hann också flika in att "icke-europeiska invandrare, turister och andra besökare måste respektera Europas kulturarv".

De tongivande namnen bakom EU:s kulturpolitik har tydlig högerkantring. Nuvarande kommissionären Androula Vassiliou är centerpolitiker. Exkommisionär Jan Figel är kristdemokrat från Slovakien. Han föregicks av Viviane Reding, kristdemokrat från Luxemburg. Reding delade posten med Litauens nuvarande president Dalia Grybauskaitė (oberoende), som uttryckt beundran för Margaret Thatcher.

Kultur är helt enkelt en fråga för högern i EU. Graça Moura Vascos dokument godkändes utan större diskussioner. Genom att tryggt luta sig mot en "europeisk" kulturkanon bestämmer de konservativa vilka kulturella värden som är värda att bevara. Och bygger monument och utser årsdagar. Typiskt är hur Andrea Vassiliou, kommissionären för kulturfrågor, som extra lyckat initiativ lyfte fram European Heritage Label, en kulturarvsmärkning av platser och byggnader som varit viktiga vid skapandet av Europa.

Kulturfrågorna levde länge en tynande tillvaro i EU. De gånger den fördes upp på agendan var, som Ungerns tidigare kulturminister Andras Bozoki visat, när unionen drabbades av legitimitetsproblem och förtroendet sjönk. Sjuttioalets oljekris gav upphov till både en Deklaration om den europeiska identiteten och det populära uttrycket "Folkets Europa" (i motsats till "teknokraternas"). I samma veva utfärdade EU-kommissionen sin första rekommendation på kulturområdet. I december 1974 rådde man medlemstaterna att "skydda det arkitektoniska och landskapliga arvet". När EU ett drygt decennium senare tog beslut om den inre marknaden — där invånare, varor, tjänster och kapital skulle röra sig fritt — fick unionen sin flagga, nationalsång och sina årliga kulturhuvudstäder.

Vissa invänder att kulturfrågor rör så små belopp, att några miljarder inte är mycket om man jämför med EU:s totala budget. Den ligger på 1 400 miljarder kronor för 2011. Men då bortser man från det symboliska värdet, och från unionens riktlinjer som säger att kulturen, precis som miljöfrågorna, ska integreras i alla delar av EU:s arbete. Samma utskott (förkortat CULT) som för EU-parlamentets räkning drar upp riktlinjer för kulturen ägnar sig även åt planerna på det "europeiska medborgarskap" som Lissabonfördraget nämner som ett mål.

I Lissabonfördragets Artikel 1, unionens själva grundackord som i punktform anger skälen till EU:s tillblivelse, har en ny formulering letat sig in. Följande text ska införas som andra skäl: "Som har inspirerats av Europas kulturella, religiösa och humanistiska arv." Sedan följer en uppräkningslista av eviga värden som sägs ha utvecklats i Europa. Småsaker som frihet, demokrati och jämlikhet.

Det streds länge om Artikel 1. Polen, Italien, Slovakien och naturligtvis Vatikanen ville ha en hänvisning till "Europas kristna arv". De fick i stället

paragrafer som uttryckligen nämner "kyrkor", vilket ger kristendomen en starkare position än andra religioner.

Nyckelordet i Artikel 1 är egentligen inte "kulturella", utan "arv". Enligt Graça Moura Vascos dokument, utgörs det av "den grekiska och latinska antiken och den judisk-kristna kulturen". Kulturarvet, fortsätter han, har gett "Europa en topposition bland alla kontinenter".

Jo, det står faktiskt så. Om den svenska kulturpolitiken beskrivits på samma ideologpragmatiska vis hade det haglat anklagelser om elitism, främlingsfientlighet och byråkratvälde. Men inte när det gäller EU, hem för en halv miljard människor.

Under de elva och en halv timme riksdagen diskuterade Lissabonfördraget nämndes orden "kultur" och "kulturpolitik" en gång vardera. Vid båda tillfällen i allmänna resonemang om kampen mellan riksdagen och Bryssel, där "kultur" lika gärna kunde ha bytts ut mot nåt annat diffust begrepp. Som "handel" eller "sysselsättning".

När jag under Bok- och biblioteksmässan 2009 frågade kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth vad EU:s kulturpolitik utgörs av nämnde hon Europeana, en sorts sökmotor för digitala bibliotek. Europeana har en slogan. Den lyder: "Connecting Cultural Heritage". Sammanföra kulturarv.

Kulturministern nämnde också filmstödet Media 2007. Just film har blivit EU:s favoritmedium, mycket tack vare dess stora ideologiska potential. I presentationen av Media 2007 kan man läsa, som för att undanröja varje tvivel om kulturens syfte, att film utgör: "ett av de främsta verktygen för att överföra unionens gemensamma och delade grundläggande, sociala och kulturella värderingar till européer, och särskilt till ungdomar".

Den europeiska vänstern har få åsikter om EU:s kulturpolitik. Liksom i Sverige är man fast i ett "väljer du nationen eller unionen"-läge. (Man måste tydligen välja.) Ilda Figueiredo, portugisisk ledamot i gröna vänstergruppen GUE/NGL, var en av få kritiker av Graça Mouras rapport. I en kommentar skrev hon: "Det finns inget enhetligt 'europeiskt kulturarv', särskilt inte som en referens för 'humanism, tolerans, demokrati' och så vidare." Europas kulturhistoria, fortsatte Figueiredo, "är inte endast byggd på mångfald, berömvärd skapande energi och framsteg, utan också på våldsamma konflikter, intolerans och många exempel på och sammanhang med kulturell dominans. Ett enhetligt arv är en fiktion".

Figueiredo framstår i sammanhanget som en bråkig, naiv idealist.

Under arbetet med den här texten har jag gång på gång ställt mig frågan vad kulturen spelar för roll i EU. Som pynt och grannlåt? Eller en möjlighet för kulturarbetare att få utöva sin konst och väcka nya tankar hos publiken? Svaret på båda frågorna är ja. Kulturpolitiken sjösätter spännande projekt. Och är en uppvisning i social ingenjörskonst, gjord snett uppifrån höger med konservatismens alla verktyg. Diskussionen om det europeiska medborgarskapet och "Fästning Europa" bör också föras i kulturpolitiken. Kultur är ingen avgränsad sektor. Det är en ideologisk kraft som både influerar och influeras av medborgarfrågan. Att använda kulturen instrumentellt med syfte att skapa en europeisk identitet (som kompletterar den nationella) är kanske förståeligt, men obehagligt när det görs utan diskussion. Och med "klassiska europeiska värden" som grund.

Published 2012-01-26
Original in Swedish
Contribution by Arena
First published in *Arena* 5/2011 (Swedish version); Eurozine (English version)
© Erik Hammar / Arena
© Eurozine